

Дмитро Шаповалов,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат медичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В умовах сучасності викриття кримінальних правопорушень являє собою певні складнощі. Серйозних перешкод для збору доказової бази та своєчасного направлення кримінальних проваджень до суду завдають складний робочий графік органів досудового розслідування, велика кількість зареєстрованих кримінальних проваджень, труднощі з придбанням необхідної сучасної техніки тощо. Ситуація ще більше ускладнилась останнім часом, коли суспільство знаходиться в боротьбі з гострою коронавірусною інфекцією і проведення багатьох слідчих (розшукових) дій не дає бажаного результату. Дотримання карантинних норм вимагає носіння індивідуальних засобів захисту (масок, рукавичок), що унеможливує процес ідентифікації правопорушників шляхом проведення впізнання, перевірки за обліками тощо.

Проте, будь-які правопорушення залишають слідову картину. Задля надання слідам статусу доказів необхідне професійне використання інноваційних досягнень науки та техніки самостійно стороною обвинувачення чи за допомогою обізнаних осіб. Стосовно ж слідів, як відомо, їх головними ознаками є відносна стійкість, індивідуальність, здібність до відображення зовнішньої структури на інших предметах. Тож, форс-мажорні обставини зовнішнього середовища не заважають повноцінному використанню спеціальних знань та отриманню криміналістично значущої інформації.

Початківцем визначення спеціальних знань як не загальнодоступних, не загальновідомих знань був А. А. Ейсман. І хоча воно неодноразово піддавалося критиці, вчений наголошував, що спеціальні знання – це ті знання, якими не володіє адресат доказування, це знання не загальновідомі, не загальнодоступні, не масово поширені, точніше, це знання, якими володіє обмежене коло спеціалістів, причому очевидно, що глибокі знання в галузі, наприклад, фізики, є у вказаному розумінні спеціальними для біолога і навпаки» [1, с. 91]. Тобто, під час розслідування правопорушень, для слідчого, прокурора спеціальними слід вважати знання, які не є юридичними.

Професійні знання й уміння в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, необхідні для вирішення питань, виниклих при розслідуванні та розгляді у суді конкретних справ видатний вчений-криміналіст Р. С. Белкін визначав як спеціальні [2].

Варіативне тлумачення може пояснюватись відсутністю чіткої регламентації в законодавстві, потребами судово-слідчої та оперативної практики постійним розвитком науки і техніки тощо. Проте, для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, на наш погляд, вагому значимість відіграють форми використання спеціальних знань, які мають різні класифікації з тенденцією до розширення.

Розглядаючи форму з кримінально-процесуальної точки зору, слід уявляти спосіб організації будь-чого, тип, устрій, спосіб здійснення будь-якої дії, суворо встановлений порядок у будь-якій справі [3].

Деякі науковці в ході дослідження форм використання спеціальних знань під час розслідування тих чи інших кримінальних правопорушень, зупиняються тільки на участі спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій та призначенні судових експертиз. Втім, аналіз наукових думок свідчить про наступне.

В першу чергу, в криміналістичній літературі зазначається можливість самостійного їх використання в межах закону, наприклад, емпірична база свідчить, що під час розслідування кримінальних правопорушень проведення фото та відеозйомки під час обшуку нерідко відбувається одним із оперативних співробітників або слідчий в ході огляду самостійно вилучає комп'ютерну техніку, яка є потенційним предметом вчинення кримінального правопорушення. Звісно, враховуючи специфіку професійної діяльності, в повному обсязі використати спеціальні знання безпосередньо органам досудового розслідування неможливо,

тому необхідна допомога обізнаних осіб з різним процесуальним статусом.

Як справедливо зазначають науковці на фоні змін в законодавстві роль спеціаліста набуває ще більшого значення під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, зокрема в частині обов'язкової фіксації за допомогою аудіо- та відеозапису. Фіксуються такі важливі для суду факти, як: забезпечення процесуальних прав учасників; коло присутніх осіб та характер їх дій; шляхи та послідовність входу-виходу до приміщення; місце знаходження схованок; момент виявлення, вилучення та фіксації об'єктів пошуку, їх стан тощо. Пропонується проводити зйомку одночасно декількома відеокамерами або з використанням новітніх технологій, таких як 3D-сканери [4, с. 11].

Р. Л. Степанюк та І. В. Пиріг позитивно убачають досвід проведення огляду місця події поліцією США. Детектив працює з групою спеціалістів, у складі якої: фотограф, що здійснює фото, відеозйомку; спеціалісти з вилучення доказів залежно від їх виду (трасологічних, біологічних, балістичних тощо); аналітик; спеціаліст із реконструкції місця події. Кожний проходить сертифікацію за своїм напрямом діяльності у спеціалізованих установах, що мають право підготовки таких спеціалістів [5, с. 34].

Не можливо оминати й неодноразові зміни і кримінально-процесуального порядку проведення судових експертиз. Маємо констатувати, що повернення слідчому права самостійно призначати експертизи має ряд переваг, серед яких прискорення процесуальних строків, підвищення якості необхідного матеріалу тощо. Хоча, проаналізувавши ч. 1 ст. 243 КПК України, дотепер існують певні неточності. Так, експерт залучається у разі наявності підстав для проведення експертизи за дорученням сторони кримінального провадження [6]. Тож, для уникнення наукових дискусій та непорозумінь на практиці вважаємо необхідним внести певні корективи та замінити словосполучення «за дорученням сторони кримінального провадження» на «за постановою сторони обвинувачення». Також, ч. 2 ст. 243 КПК України передбачає, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової [7]. Але ж, при цьому невідомий механізм отримання об'єктів судової експертизи, порядок збору порівняльного матеріалу та низка питань, пов'язана із схоронністю об'єктів, дозволу на їх пошкодження тощо. Невирішеним є і відповідальність за перелічені порушення. Тож, вважаємо обов'язковим розширення цієї норми із зазначенням перелічених питань.

Таким чином, ми окреслили тільки окремі проблеми використання спеціальних знань, що стосуються залучення спеціаліста для проведення процесуальних дій та призначення судових експертиз. Втім їх врахування в практичній діяльності суттєво підвищить ефективність розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

1. Ейсман А.А. Висновок експерта. *Структура та наукове обґрунтування*. 1967. С. 90-96.

2. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учеб. для вузов. М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА. М., 2000. 990 с.

3. Лук'янчиков Є.Д. *Форми взаємодії в процесі використання спеціальних знань* URL: <file:///C:/Users/754C~1/AppData/Local/Temp/9-1.pdf>. (дата звернення 12.09.2020 р.).

4. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 22 с.

5. Пиріг І.В. Організація і тактика проведення огляду місця події в сучасних умовах розвитку науки і техніки *Криміналістичний вісник* № 2 (32), 2019. с. 30-37. <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnyk/article/view/80/53>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D1%81%D1%82+242#w14978>.